

1. Prijsuitreiking in 1976 door gemeentearchivaris Brekelmans op het Stadhuis aan drie leerlingen van de Bredase scholen die een opstel hebben gemaakt over de monumenten in de stad Breda. Van links naar rechts: Sabine van den Hout, Nuts basisschool Boeimeer, Marie-Louise Dopheide, Mgr. Baetenschool en Peter van de Brule, Mencia de Mendoza Lyceum (bron: BN De Stem/Stadsarchief Breda, fotocollectie Johan van Gulp, nr. JVG19760519044).

In memoriam dr. Franciscus Antonius Brekelmans

Namens de redactie
Frans Gooskens

Op dinsdag 16 oktober van het jaar 2012 overleed ons erelid dr. Frans Brekelmans. Zijn belang voor de Geschied- en oudheidkundige kring van Stad en Land van Breda 'de Oranjeboom' kan moeilijk worden overschat. Hij was actief betrokken bij de oprichting van onze kring in de jaren 1947-1948. Verder was hij tussen de jaren 1958 en 1986 secretaris van het jaarboek en daarmee spin in het web bij het leggen van contacten met auteurs. Tenslotte was hij zelf een zeer vruchtbare auteur en hij leverde 49 bijdragen aan het jaarboek. Als archivaris van de stad benutte hij alle mogelijkheden binnen zijn bereik om de geschiedschrijving over Stad en Land van Breda te bevorderen.

OLV-STUDENT DUKT HET ARCHIEFVAK IN EN PROMOVEERT

Frans Brekelmans werd geboren op 29 november 1917 in Stratum (Eindhoven). Na wat omzwervingen ging het gezin in 1925 te Princenhage wonen, waar zijn vader een timmerfabriek bezat. De liefde voor de geschiedenis zat er al jong in. Iedere zaterdagmiddag trok hij met een opschriftboekje naar het stedelijk museum van Breda en maakte aantekeningen over de historische voorwerpen in het museum. Als gymnasiast van het Onze-Lieve-Vrouwelyceum te Breda schreef hij al stukken in het Dagblad van Noord-Brabant over historische gebouwen. Een ingezonden stuk van hem, gedateerd 10 juli 1935, was gewijd aan de verbouwing van de dorpskerk 'Het Roode Hert' aan de markt van Princenhage. De jonge auteur was in dit artikel kritisch op architect Frans Mol, die bij de verbouwing weinig rekening hield met de oude en waardevolle elementen van het gebouw. Zijn vader was niet echt blij met dit artikel, want de architect was een goede klant van zijn timmerfabriek. De condoléance na zijn begrafenis vond plaats in deze zelfde herberg.

3. Afscheid van drs. P. Scherft, gemeentearchivaris, na zijn benoeming tot rijksarchivaris in Zeeland. Receptie in het Gemeentearchief op 30 maart 1954. De heer Brekelmans schudt de heer Scherft de hand na zijn toespraak namens de bezoekers van de studiezaal (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19540111).

2. Groepsportret van Gemeentearchivaris Dr. F.A. Brekelmans met zijn echtgenote en vier kinderen. Jaar 1964 (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19901035).

In 1937 begon Brekelmans een opleiding tot archivaris. Een opleiding die in deze periode grotendeels bestond uit stages. Hij liep eerst stage op het Rijksarchief te Den Bosch. Daar behaalde hij het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar 2e klasse. Daarna liep hij nog stages in Ginneken en Bavel. Studie bleef hem trekken. Na de oorlog voltooide hij in 1952 een studie rechten in Nijmegen. Twee jaar later behaalde hij het hoogste archiefdiploma, dat van wetenschappelijk archiefambtenaar 1e klasse. Dit alles kreeg hij voor elkaar ondanks een volledige baan als archivaris.

Hij hield zijn band met de Katholieke Universiteit Nijmegen, want hij promoveerde in 1965 aan deze universiteit bij prof. dr. B.H.D. Hermesdorf tot doctor in de rechtsgeleerdheid. Zijn proefschrift ging over de geschiedenis van de Belgische enclaves in Nederland (Baarle-Hertog en Baarle-Nassau). Een promotie was in die tijd nog echt iets bijzonders. In Noord-Brabant was hij toen naast Louis Pirenne uit 's-Hertogenbosch, gemeentearchivaris van 's-Hertogenbosch en later rijksarchivaris van Noord-Brabant, de enige gedoctoreerde archivaris.

| EEN ARCHIEFKONINKRIJK AAN HET STADSERF TE BREDA

Na wat korte werkverbanden kreeg hij de benoeming waar hij al jaren op hoopte. Op 1 april 1957, 39 jaar oud, kreeg hij de functie van gemeentearchivaris van Breda. Hij was toen 39 jaar oud. Deze functie bekleedde hij onafgebroken tot het jaar 1982, een kwart eeuw dus.

Bij zijn archiefwerk legde Brekelmans de nadruk op inventarisering en ontsluiting van de archieven. Archieven moesten worden ontsloten door middel van klassieke inventarissen

4. Aanbieding door archivaris Brekelmans van deel II van de *Geschiedenis van Breda* aan burgemeester Merx in de receptiezaal van het stadhuis. Hij voerde redactie over deze uitgave en schreef een belangrijk hoofdstuk over bestuur en rechtspraak in de periode 1568-1795. De aanbidding vond plaats op 5 mei 1977 (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19780047).

volgens het model dat Muller Fzn., Feit en Fruin in een destijds maatgevend handboek uit 1898 (2de druk uit 1920) 'en detail' hadden beschreven. Daarnaast moesten belangrijke stukken ontsloten worden door middel van nadere toegangen zoals regesten (een samenvatting van de inhoud van het stuk) en indices op persoons- en plaatsnamen. Voor dit laatste kwamen in de praktijk in het bijzonder in aanmerking de protocollen van schepenbanken en notarissen. Brekelmans heeft hier veel werk van gemaakt. Men werkte met steekkaartjes. Voor dit werk werden medewerkers van de sociale werkvoorziening ingeschakeld, terwijl de resultaten werden gecontroleerd door medewerkers van de archiefdienst. Het resultaat is dat de meeste protocollen in het Bredase stadsarchief zeer fijnmazig zijn ontsloten op persoonsnamen. Dat is zo gedaan dat de aard van de akte mede werd aangeduid met een trefwoord, bijvoorbeeld testament, attestatie, procuratie enzovoort.

De Bredase gemeentearchivaris heeft ook veel gedaan aan acquisitie van archieven en verzamelingen. Initiatieven zoals de werkgroep Haagse Beemden, opgericht door Karel Leenders rond 1966, werden door hem mogelijk gemaakt en ondersteund.

Na zijn pensionering was hij nog enige tijd gemeentearchivaris van Nieuw-Ginneken. Dit was eigenlijk de voortzetting van een parttime benoeming die al stamde uit het jaar 1958.

Het gemeentearchief (de naam Stadsarchief is pas na 1982 ingevoerd) was in die tijd gevestigd op de eerste verdieping van een gebouw uit 1925 aan het Stadserf. Aan de overkant lag de trouwzaal en daarboven de raadzaal. De belangrijkste beleidsambtenaren zaten ook aan het Stadserf. Dat betekende dat de lijnen kort waren. Men kwam elkaar tegen of liep even langs. Zaken werden snel en mondeling geregeld. Raadpleging van archieven vond in de periode Brekelmans nog niet plaats via het internet. Alle geïnteresseerden moesten hiervoor de studiezaal bezoeken. De studiezaal telde tussen de 12 en 15 zitplaatsen. De heer Deelder begeleidde de bezoekers, als het moeilijk werd schoot de heer IJsseling te hulp.

Brekelmans moest door de studiezaal heenlopen om zijn werkkamer te bereiken. Hij kwam dan binnen, keek even goedkeurend met zijn ondoorgroendelijke glimlach om zich heen naar de bezoekers in de studiezaal en liep door naar zijn kamer. Deze was aan de buitenzijde voorzien van een rood lampje. Wanneer dit aan stond mocht de gemeentearchivaris niet worden gestoord. Dit gold zelfs voor zijn tweede man, de in 1972 benoemde

5. Groepsportret van Drs G.J.W. Steijns, archivaris op het Stadsarchief, en het echtpaar Brekelmans dat hij gelukwenst, nadat Frans Brekelmans is benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau op 27 april 1979 (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19790520).

Gerard Steyns, die later gemeentearchivaris van Tilburg werd en nu gepensioneerd is. De wanden van de werkkamer waren bekleed met oude, in perkament of leer gebonden boeken. De oudste werken behoorden tot de in de zeventiende eeuw aangelegde Stadsbibliotheek die ten dienste stond van het stadsbestuur.

In de studiezaal, een bijna sacrale ruimte, hoorde men bijna alleen het geluid van het knisperend papier en schrijvende pennen (potloden waren nog niet verplicht). De heer Deelder hielp de bezoekers op weg en liet als dat nodig was vanuit een belendend vertrek meer expertise aanrukken. Om half elf werd er koffie geserveerd door een koffiejuffrouw, 's middags om drie uur thee. Daar hoefde niet voor te worden betaald. Tegenover de deur van de werkkamer van Brekelmans was de deur naar een grotere kamer waar de medewerkers zaten, waaronder de heer IJsseling. Daar werd altijd veel gepraat en vooral gelachen.

Brekelmans sprak zijn medewerkers altijd aan met u, alleen collega's die dezelfde rang hadden als hij mochten hem met zijn voornaam Frans aanspreken. Ook zijn tweede man op het archief drs. G.J.W. Steyns bleef de heer Steyns.

Als mens zou hij met de volgende begrippen kunnen worden beschreven: integer, degelijk, enigszins afstandelijk maar wel benaderbaar en vriendelijk, met hart voor de zaak, een man van principes (ook op religieus gebied) en formeel in zijn communicatie. Hij was goed bevriend met Mgr. De Lepper, priester, lid van het bisschoppelijke kapittel en rector van het Klein Seminarie Ypelaar. Vaak zagen bezoekers van de studiezaal dat De Lepper binnen kwam lopen op het archief om met Brekelmans te confereren. Achter de deur van zijn werkkamer hoorde je dan een geanimeerd gesprek. Deze samenwerking heeft veel betekend voor het jaarboek. Zij waren de onbetwiste kopmannen bij het aanleveren van kopij voor het jaarboek van 'de Oranjeboom', met Brekelmans trouwens als afgetekende winnaar met 49 bijdragen, tegen 19 voor De Lepper.

| SPIN IN HET WEB VAN 'DE ORANJEBOOM'

Zonder Brekelmans geen Oranjeboom. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog was hij lid van de groep die aan de basis stond van de nieuwe historische vereniging. Andere leden

6. Veertigste jaarboek van het jaarboek 'de Oranjeboom' uitgereikt aan Frans Brekelmans ten huize van voorzitter A. van Looveren. Joop IJsseling overhandigt hem het aan hem opgedragen jaarboek op 12 maart 1988 (bron: BN De Stem/Stadsarchief Breda, fotocollectie Johan van Gurp, nr. JVG19880312029)

van deze oprichtingsgroep waren dr. L.G.J. Verberne, hoogleraar in Tilburg en Nijmegen, en de toenmalige stadsarchivaris drs. P. Scherft. Met deze en andere personen vormde hij het bestuur van de vereniging na de officiële oprichting op 1 januari 1948. De volledige naam van de vereniging luidt nog steeds 'De Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda 'de Oranjeboom'. De naam duidt er op dat er ook belangstelling was voor archeologie. Een jaar na zijn aanstelling tot gemeentearchivaris in 1957 werd Brekelmans secretaris van de redactie van het jaarboek. Tot het jaar 1990 bleef hij onafgebroken een spin in het web als secretaris van de redactie en de laatste jaren als voorzitter van de redactie.

Bij zijn 70e verjaardag werd het jaarboek nr. XL (1987) uitgegeven in de vorm van een Liber Amicorum. Voor de afwisseling zonder een bijdrage van de jarige! Auteurs en bestuursleden die een bijzondere band met hem hadden, waaronder ons huidige redactielid Ton Kappelhof, plaatsten een bijdrage in het jaarboek als blijk van dank en respect. Vanaf 1991 had Frans Brekelmans geen officiële taken meer binnen de vereniging, maar we konden hem zeer regelmatig begroeten bij activiteiten van onze kring, zoals lezingen en symposia. Zijn laatste bijdrage voor het jaarboek was een In Memoriam voor de in 1995 overleden auteur en bibliothecaris J. van Haastert.

WAAKHOND VAN ERFGOED

Naast het archief en de geschiedschrijving had de conservering van historisch erfgoed zijn belangstelling. Mede dankzij hem zijn gebouwen bewaard gebleven, die anders zouden zijn verdwenen. Een goed voorbeeld is de synagoge in Breda aan de Schoolstraat. Na het wegvoeren van de Bredase Joden in 1942 was dit gebouw in verval geraakt en er huisden achtereenvolgens een hoedenfabriek, een chocoladefabriek en ateliers voor kunstenaars. In 1984 wilde gemeente Breda als nieuwe eigenaar de synagoge helemaal laten slopen. Door de inzet van de Joodse gemeenschap, bewonersgroepen en de vereniging De Oranjeboom kon de sloop van het gebouw worden voorkomen en is de synagoge later in zijn oude luister en functie hersteld. Een bijdrage in het jaarboek 38 uit het jaar 1985 van Brekelmans zal hieraan zeker hebben bijgedragen. Aan het eind van zijn artikel haalt hij een nota aan, waarin de sloop van

7. Een groep opgravers, v.l.n.r. A. Reyers, L. Moelands, Henk Muntjewerff en Frans Brekelmans, kijkt in 1976 toe bij een archeologische opgraving in Breda (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19760511).

de synagoge wordt gekenmerkt als een 'postume overwinning voor een misdadig regime'. Een rustige archivaris kon in deze gevallen fel uithalen. Het verhaal vertellen achter een gebouw is dan het minste wat je kunt doen om de politiek meer bewust te maken.

In deze zelfde hoek zat zijn belangstelling voor archeologie. Hij zag al snel dat bij grote bouwprojecten in het centrum van de stad het bodemarchief verloren ging. In 1976 had Breda nog geen eigen stadsarcheoloog, terwijl bij bouwwerkzaamheden belangrijke delen van de middeleeuwse vestingwerken tevoorschijn kwamen. Deskundige vrijwilligers van de Archeologische werkgroep Breda, onder leiding van de heer Moelands, brachten deze resten van de oude stadsmuren in kaart. Frans Brekelmans steunde deze groep actief en stelde het jaarboek open voor hun opgravingsverslag. Hij voegde daar in het jaarboek 30 van het jaar 1977 zelf een uitgebreid artikel bij over de middeleeuwse omwalling van Breda. Uiteindelijk kreeg Breda in 1981 zijn eerste stadsarcheoloog in de persoon van Renée Magendans.

Een andere manier om het historische erfgoed te bewaken, was voor hem het maken van foto's van gebouwen. Vaak heel gewone zaken: wegen rond Breda, winkels, boerderijen, dorpspompen etc. Objecten die vaak sneller aangepast worden of verdwijnen dan de heel oude, prestigieuze gebouwen. In de fotocollectie van het Stadsarchief van Breda zijn honderden foto's van zijn hand terug te vinden. Vandaar dat dit *In memoriam* verrijkt is met foto's die een beeld geven van zijn activiteiten.

8. Oud-gemeentearchivaris Brekelmans en stadsarcheoloog drs. Renée Magendans tijdens de open dag van Heemkundige Kring Breda in stadsschouwburg Concordia in het jaar 1982 (bron: Stadsarchief Breda, nr. 19902973).

| PASSIE VOOR GESCHIEDSCHRIJVING

Zo'n hele carrière overziend krijg je bewondering voor de breedte van zijn werkveld en de hardnekkigheid waarmee hij historisch erfgoed verdedigde. Archivarissen lijken tegenwoordig alleen maar afgerekend te worden op de prijs per strekkende meter van de archieven die ze in bewaring hebben. Als het verhaal achter de stukken niet meer wordt verteld, zullen mensen het belang van een goed en toegankelijk archief ook niet meer willen zien. Als het verhaal achter historische gebouwen niet meer wordt verteld, zullen mensen deze gebouwen niet meer met zorg bewaren en onderhouden. Het leven en de loopbaan van Frans Brekelmans laat het belang zien van het met passie vertellen van het verhaal. Het verhaal hoe mensen en organisaties in het verleden reageerden op wisselende omstandigheden. Verhalen waar we nog steeds van kunnen genieten en veel van kunnen leren.

Dit IN MEMORIAM is gebaseerd op de volgende bronnen:

- J.M.F. IJsseling, 'Dr. F.A. Brekelmans: zestig jaar' in: Bibliografie van Dr. F.A. Brekelmans. *Gemeentearchivaris van Breda bij zijn zestigste verjaardag* (Breda 1977) p. 3-6. Hierin is een compleet overzicht opgenomen van zijn publicaties tot dit jaar.
- Jan Schulten, 'De gouden Oranjeboom' in: *Jaarboek 'de Oranjeboom' 50* (1997) p. 1-31.
- Persoonlijke herinneringen van Ton Kappelhof.
- Dr. F. Brekelmans jubileert. *Streekgeschiedenis een jeugdliefde* in: Dagblad De Stem, vrijdag 18 augustus 1967.
- Overlijdensbericht.
- Vele artikelen in het jaarboek 'de Oranjeboom'.